

Visokoškolski knjižničar između profesionalne etike i društveno-obrazovnih trendova (iz perspektive kritičkog knjižničarstva)

Academic Librarian Between Professional Ethics and Socio-Educational Trends (From the Perspective of Critical Librarianship)

Stručni rad

Sažetak: Dostupnost znanstvenih informacija zadaća je i važan aspekt rada visokoškolskih knjižničara, a s obzirom na količinu i brzinu promjena koje se događaju s razvojem tehnologije, edukacija je postala neizostavna u svakodnevnom radu. Također, dostupnost informacija važno je profesionalno i etičko pitanje za knjižničarsku zajednicu pa i za društvo u cjelini. Knjižničarska zajednica, posebno u kontekstu visokoškolskih knjižnica, već dugo traži načine kako da osigura tu dostupnost, nailazeći pritom na niz prepreka koje su uvjetovane uglavnom sistemski (u smislu društvenog sistema) i strukturalno (u smislu organizacije knjižnica u sastavu) koje je potrebno osvijestiti kako bi se pronašle konstruktivne strategije koje bi dovele do što dostupnijeg znanja. U svrhu nužnog osvještavanja problema s kojima su visokoškolski knjižničari suočeni, ovoj temi prilazi se iz perspektive kritičkog knjižničarstva, a problem dostupnosti znanstvenih informacija u radu se definira kroz opreku javno dostupne znanosti nasuprot industriji znanja. Također, rad se bavi temeljnim etičkim postavkama na koje se knjižničarska zajednica može osloniti u suočavanju sa strukturalnim problemima današnjeg visokoškolskog knjižničarstva u ovoj domeni te o potrebi i mogućnostima većeg angažmana u poticanju demokratizacije znanja, posebno u promociji i implementaciji otvorene znanosti.

Ključne riječi: etika znanosti, komodifikacija znanja, kritičko knjižničarstvo, otvorena znanost, visokoškolske knjižnice

Abstract: The availability of scientific information is a task and an important aspect of the work of academic librarians. Given the volume and speed of changes brought about by technological development, education has become indispensable in their daily work. Additionally, the availability of information is an important professional and ethical issue for the library community, as well as for society as a whole. The library community, especially in the context of academic libraries, has long been seeking ways to ensure this availability. In this effort, librarians encounter a number of obstacles, which are mostly conditioned by systemic (in terms of the social system) and structural (in terms of library organization) factors. These issues need to be recognized in order to find constructive strategies that will bring us closer to more accessible knowledge. In order to raise awareness of these problems, this topic is being approached through this paper from the perspective of critical librarianship. The core of the problem regarding the availability of scientific information is defined through the following opposition: publicly accessible science vs. the knowledge industry. The paper will address the fundamental ethical principles on which the library community can rely when facing the structural problems of today's higher education librarianship in this domain, as well as the need and possibilities for greater engagement in promoting the democratization of knowledge.

Keywords: academic libraries, commodification of knowledge, critical librarianship, ethics of science, open science

1. Kritičko knjižničarstvo

S obzirom na činjenicu da je desetljećima proklamirano *društvo znanja* postepeno pretvoreno u *društvo komodificiranog znanja*, u okviru knjižničarske zajednice se pojavila potreba za raspravom o implikacijama neoliberalizma na knjižničarsku struku. Društveno-ekonomska transformacija u smjeru komodifikacije znanja i obrazovanja suočava knjižničare s novim oblicima proizvodnje, a posebno distribucije znanja, odnosno znanstvenih informacija. Posao knjižničara je posredovanje u procesu diseminacije informacija i znanja, a jedna od temeljnih strukturalnih praksi s kojima smo suočeni režim je intelektualnog vlasništva. O tim poveznicama rijetko se raspravlja, no s vremenom je skepticizam prema neutralnosti kapitalizma i tržišnih odnosa na informacijski svijet i knjižničarsku profesiju našao svoj izraz u konceptu kritičkog knjižničarstva. Sve više autora u području informacijskih znanosti zauzima kritički stav prema odnosu neoliberalizma i informacijskih znanosti te posljedicama koje taj odnos ima na knjižničarsku profesiju pa tako i društvo u cjelini.

U fokusu kritičkog knjižničarstva je zaštita ljudskih prava i kritički diskurs u čijem su temelju

društvena odgovornost struke i etika intelektualnih sloboda. Suvremeni autori koji se bave društvenim etičkim implikacijama restrikcija u diseminaciji znanja i povezanom legislativom utemeljenje pronalaze u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda, odnosno o njenom članku 27. koji preveden glasi: "Svatko ima pravo slobodno sudjelovati u kulturnom životu zajednice, uživati u umjetnosti i sudjelovati u znanstvenom razvoju i njegovim koristima." (Gebolys i Tomaszczyk, 2012).

Nije slučajno što se i na ovim prostorima potreba za kritičkim knjižničarstvom pojavila upravo u kontekstu akademske zajednice. Mario Hibert s Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu već više od desetljeća bavi se zagovaranjem ovoga koncepta. U svojoj posljednjoj publikaciji (Hibert, 2018) tvrdi kako kritičko knjižničarstvo proistječe iz etičkih istraživanja profesionalnih načela knjižničarstva, posebice implikacija zanemarivanja, ili pak odbijanja sagledavanja važnosti razumijevanja uloge kritičkog mišljenja u teoriji i praksi. Hibert (ibid.) smatra kako je zadaća visokoškolskih knjižničara orijentiranje prema aktivnostima kojima se osiguravaju uvjeti za jednakopravno učenje i obrazovanje svih članova društvene zajednice. U sklopu svog predavanja pod nazivom *Kritičko bibliotekarstvo - izazovi odgovornosti u umreženom društvu* 2013. godine u programu Knjižničarskog društva Rijeka, Hibert, kako navodi Šegota Novak (2013: 110), govori o tome kako integritet bibliotekara kao i njihov identitet zahtijeva izravnije povezivanje bibliotečne znanosti s društveno-humanističkim kretanjima bliskim paradigmi otvorenosti u informacijsko-komunikacijskoj zbilji umreženog društva. Drugim riječima, knjižničari 21. stoljeća moraju uzeti u obzir transformaciju ekonomije, politike, kulture i obrazovanja i graditi oblike otvorene i slobodne proizvodnje i distribucije informacija i znanja kroz nekomercijalne umrežene resurse. Vrijeme je pokazalo kako trendovi proizvodnje i distribucije znanja, koje postaje sve više komodificirano, pred visokoškolske knjižničare stavlja niz prepreka.

2. Komodifikacija znanja

"Komodifikacija znanja odnosi se na transformaciju znanja sa zajedničkog društvenog dobra u tržišni proizvod. Kako društva evoluiraju, osobito s rastom kapitalizma i gospodarstva znanja, znanje sve više postaje tretirano kao roba koja se može kupiti, prodati i trgovati na tržištu. Ova promjena postavlja važna sociološka pitanja o tome tko kontrolira znanje, tko ima koristi od njegove komodifikacije i kako ona utječe na šire društvene strukture." (Easy sociology, 2024.) Visokoškolski knjižničar nalazi se u zahtjevnoj poziciji s obzirom da navigira između proizvoda znanosti (znanstvenih informacija) u najširem smislu i znanstvenih produkata institucije u kojoj djeluje, pritom imajući na umu i samu informacijsku znanost iz koje proizlazi njegov posao i djelovanje.

Iz polja sociologije znanosti dolaze brojni autori koji već 20-ak godina ukazuju na probleme

koje donosi komodifikacija znanja. Primjerice, Aleksander Karpov u svom često citiranom članku (2013: 79) tvrdi kako iz perspektive komodifikacije visoko obrazovanje danas izgleda kao supermarket. Njegova kritika je, između ostalog, usmjerena i na uplitanje komodifikacije u akademski diskurs koji definira kako se percipira uloga sveučilišta u društvu, ali i kako akademski građani percipiraju sebe i svoju ulogu. „I tako, poimanje obrazovanja kao "robe" ili "usluge" iz njegove didaktične osnove uklanja metode i sadržaj koji oblikuju tip kreativnog pojedinca koji ima propitljiv stav prema stvarnosti, to jest, takvog pojedinca koji ima sposobnost stvaranja znanja. Posljedično, time nestaje viđenje obrazovanja kao glavnog protagonista u društvu koje živi zahvaljujući znanju“ (ibid.). Prihvatanjem tržišnih odnosa kao glavnog protagonista znanstvene aktivnosti, totalnost ekonomskih vrijednosti poput isplativosti i inovativnosti ne ostavljaju puno prostora za alternativne perspektive.

Za Karpova (ibid.) je komodifikacija kognitivnih sposobnosti pretvorila znanje u robu odnosno u predmet komercijalne uporabe, a kada se principi kojima se vrednuje kvaliteta tvorničke proizvodnje ili cijena tržišnog proizvoda presele u obrazovanje, onda se dublja, formativna, esencijalna priroda duhovnih i intelektualnih disciplina (poput primjerice književnosti i povijesti) uništava. Cjelokupni proces dovodi do toga da sveučilišta počinju sve više ličiti na transnacionalne kompanije čime se gubi sveučilišni kulturološki karakter.

Ne tako davno ta je tema bila prisutna u akademskoj zajednici barem iz pozicije studenata, a slogan "Znanje nije roba" pratio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu sve prosvjedne akcije kojima se upozoravalo na sveprisutnu komodifikaciju znanja i obrazovanja (slika 1).

Slika 1. Transparent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

3. Etika znanosti i etika knjižničarstva

Knjižničarska zajednica kroz svoju djelatnost trebala bi težiti osiguravanju uvjeta za ravnopravno učenje i obrazovanje, a kritičko se knjižničarstvo pritom ističe kao pokret kroz profesionalni angažman koji bi se mogao gledati i kao svojevrsan aktivizam, što visokoškolske knjižničare usmjerava povratku načelima društvenih znanosti i same knjižničarske struke.

Spoj knjižničarske i znanstvene etike kroz teoriju u znanstvenog knjižničarstva i praktično kroz suradnju imao bi zajednički cilj usklađivanje "interesa" u korist društva. Rodonačelnik znanstvenog knjižničarstva bio je Donald J. Urquhart - znanstvenik i ravnatelj Nacionalne posudbene biblioteke za znanost i tehnologiju u Boston Spa (UK), a velik dio njegova rada je obuhvatio pitanje integracije znanosti i knjižničarstva. Godine 1981. objavljena su njegova *Načela bibliotekarstva*, a u hrvatskom izdanju Izdavački centar Rijeka 1986. godine, u kojoj već u uvodu ističe: "Svjestan sam činjenice da ih [načela] neki bibliotekari neće prihvatiti i ne umišljam da će ovaj rad promijeniti njihove poglede. Nadam se, međutim, da će bibliotekarima sutrašnjice dati načela koja će im pomoći da odluče što trebaju raditi da bi mogli pratiti promjene koje se zbivaju u društvu i tehnologijama" (1986: 14). Navodi pritom sljedeća načela knjižničarstva (ibid.):

1. Knjižnice su za korisnike;
2. Knjižnice treba financirati;
3. Nijedna knjižnica nije otok;
4. Neophodno je gledati u budućnost, a ne u prošlost.

Iako ova načela na prvi pogled možda zvuče banalno, čini se da je danas itekako važno vraćati im se, kao i znanstvenoj etici koja je možda i značajnija, o čijem obuhvatu govori utemeljitelj moderne sociologije znanosti Robert K. Merton, postavljajući tzv. Mertonove norme (Merton, 1973). One predstavljaju određenu vrstu *ethosa* znanosti odnosno preduvjeta kako bi znanost obavljala svoju društvenu ulogu, ali i dublje od toga, ulaze u samu definiciju onoga što znanost jest, a glase kako slijedi:

1. Komunalnost (ili „akademski komunizam“) – rezultati znanstvenih istraživanja moraju biti opće dobro ili barem dobro sveukupne akademske zajednice;
2. Univerzalnost – svako znanstveno dostignuće nužno je neovisno o rasi, naciji, spolu ili bilo čemu što bi kategoriziralo znanstvenika u neku od podkategorija ljudske vrste;
3. Nepristranost – nepostojanje sukoba interesa (*disinterestedness*) te bilo kakve financijske ili emocionalne vezanosti uz istraživanje, odnosno potrage za vlastitim interesom u samoj znanosti;
4. Organizirani skepticizam – u svaki znanstveni zaključak i doseg mora se sumnjati, a ta

se sumnja smanjuje kako se gomilaju dokazi u korist zaključka. Merton ovdje stavlja naglasak na organizaciju, odnosno iznosi ideju da se od znanosti očekuje da stalno propituje samu sebe na organizirane načine, ali i kroz znanstvene organizacije - sveučilišta, institute pa i (znanstvenu) industriju.

Prije točno 20 godina, u prosincu 2004. godine, održan je *4. okrugli stol Slobodan pristup informacijama* s naglaskom na akademsku zajednicu na kojem je o Zakonu o pravu na pristup informacijama (ZPPI) koji je prvi put donesen 2003. godine govorio Đorđe Gardašević s Pravnog fakulteta u Zagrebu kao profesor iz područja ustavnog prava i član stručne skupine koja je izradila nacrt zakona. Kako je naglasio (2007), Zakonom je propisana javnost znanstvenog i visokoškolskog rada što je osnovni kriterij kojim treba prosuđivati zajednicu. Nadalje tvrdi (ibid.: 3) kako su tajnost i netransparentnost protivne samoj biti znanosti te stoga treba osigurati stalnu razmjenu informacija i znanja u službi razvoja društva jer znanstvena zajednica u osnovi nema opravdanja za potrebu za tajnošću kao što to imaju tvrtke ili država. Gardašević u svom izlaganju također govori upravo o etičkim temeljima znanosti i navodi neke osnovne postavke koje svaki član znanstvene zajednice treba imati na umu: znanost nije znanost ako nije dostupna svima; znanstvenici su izloženi javni djelatnici i imaju obavezu avangardnog iznošenja mišljenja, traženja istine, bez obzira na društveni i politički kontekst u kojem djeluju; povijesni i politički kontekst često priječi ostvarenje tog ideala. Pravno-politička dimenzija daje okvir djelovanju znanstvenika i analiza te dimenzije je neizbježna jer živimo u razvijenom društvu koje ima izgrađen pravni sustav, no ta analiza sama po sebi nije dostatna, već je presudna i univerzalna moralna dimenzija i iz nje proizlaze dobre i loše posljedice koje znanost odnosno akademska zajednica stvara u društvu (ibid.: 7).

4. Industrija znanja/informacija

U navedenom kontekstu, visokoškolsko knjižničarstvo suočava se s dva temeljna problema: prvi je povezan s profitno orijentiranom izdavačkom industrijom, a drugi s autorima. Važno je osvijestiti da upravo sami autori, članovi akademske zajednice, često sudjeluju u održavanju postojećeg sustava industrije znanja.

Zakoni koji reguliraju autorska prava pritom nisu uvijek u skladu s interesima društva u cjelini - nijedno autorsko djelo ni otkriće ne nastaje u vákuumu, već se temelji na znanju, otkrićima i iskustvima prethodnih generacija, a interes društva je da se znanje vraća u zajednicu, dijeli i nesmetano širi. Digitalna tehnologija omogućuje nove načine distribucije djela, a u velikom broju slučajeva gubi se potreba za izdavačima i posrednicima između autora i publike. Individualni autori također se nalaze u nezavidnoj poziciji kao taoci

industrije - prestižni časopisi u kojima objavljuju svoje radove najčešće su okupljeni u komercijalnim digitalnim bazama znanstvenih časopisa koje objavljuju privatne kompanije, a koje pristup publiciranim časopisima potom naplaćuju. Otvoreni kanali distribucije znanja (digitalne knjižnice, otvoreni repozitoriji, otvorene baze podataka...) dubinski su demokratska praksa koja omogućuje dostupnost i cirkulaciju znanja, a knjižnice i institucije dijeljenja znanja (što su i visokoškolske/znanstvene javno financirane ustanove) stoga se moraju boriti za to da ostanu emancipatorski prostori.

Problemi s komercijalnim izdavačima značajni su i vrlo teško rješivi, no zajednica unatoč tome nastoji osigurati distribuciju znanja u što većoj mjeri - na razini Europske unije pa i u Hrvatskoj, postoje brojni projekti kojima se nastoje zadržati autorska prava znanstvenika i istraživača u odnosu na izdavače. Novi *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* (2022) (u nastavku: ZASP) najavljen je kao zakon koji modernizira nacionalni sustav zaštite autorskog i srodnih prava u skladu s potrebama digitalnog društva i razvojem pravnog okvira Europske unije. Prilikom predstavljanja ovog Zakona istaknuto je kako se osiguravaju povoljniji uvjeti za korištenje autorskih djela i predmeta srodnih prava u digitalnoj i internetskoj nastavi, znanstvenim istraživanjima te od strane institucija za zaštitu kulturne baštine. Novi ZASP je usklađen s 15 direktiva Europske unije te s međunarodnim ugovorima u području autorskog i srodnih prava. Među najvažnijim ciljevima ima prilagođavanje autorsko-pravnog okvira jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije. S jedne strane, njime se osigurava jača pravna zaštita, posebno na jedinstvenom digitalnom tržištu kako bi se osigurala uspješnija komercijalizacija zaštićenog sadržaja. S druge strane, propisuje brojne slučajeve u kojima se zaštićeni sadržaj može koristiti bez odobrenja nositelja prava uz plaćanje naknade, ali i bez odobrenja i bez plaćanja naknade tako da pruža mogućnosti da ti sadržaji budu i javno dostupni (bez naplate), putem nacionalnih i institucijskih repozitorija, otvorenog izdavaštva unutar institucija (kao što je primjerice [Open Press na Filozofskom fakultetu u Zagrebu](#)) ili portala koji okupljaju znanstvene i stručne časopise koji nude otvoreni pristup radovima (kao što je [Hrčak](#)).

5. Visokoškolski knjižničar i otvorena znanost

Visokoškolske knjižnice su knjižnice u sastavu institucija u kojima djeluju i imaju obvezu pratiti promjene te biti potpora samom sustavu, no nerijetko se trebaju i izboriti za svoj profesionalni glas u neposrednom institucijskom, ali i širem okruženju bez obzira na postojanje institucijskih tijela kao što su knjižnični odbor i knjižnično vijeće pa i kroz (potencijalno) sindikalno organiziranje. Stoga je, osim permanentnog obrazovanja i usavršavanja, zadaća visokoškolskog knjižničara i zagovaranje u svom neposrednom i širem okruženju - putem profesionalnih i organizacijskih tijela te sudjelovanjem u javnim

raspravama na nacionalnoj razini, primjerice u procesu donošenja relevantnih zakona.

Kao i svaki aktivizam, kako bi imao učinak, i ovaj se profesionalni mora odvijati u dva smjera - jedan je usmjeren na edukaciju i osvještavanje zajednice, dok se drugi usmjerava prema institucijama i vršenju pritiska na donositelje odluka, bilo na razini institucije kao fakulteta odnosno sveučilišta ili na višoj razini – lokalnoj ili državnoj. Kada je riječ o pritisku “prema gore”, relevantni zakoni doživjeli su svoje posljednje verzije unazad nekoliko godina (Zakon o pravu na pristup informacijama; Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima; Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju itd.), no u fokusu su i drugi dokumenti kao što su Standard za visokoškolske, sveučilišne i znanstvene knjižnice, statuti sveučilišta i fakulteta i ostali razni relevantni institucijski pravilnici. Institucije koje bi trebale implementirati te dokumente često to čine sporadično te s varijacijama u brzini i transparentnosti procesa, stoga je ključno ulagati dodatne napore u komunikaciju s institucijama i tijelima odgovornima za njihovu primjenu.

Napor visokoškolske knjižničarske zajednice u traženju načina osiguranja dostupnosti informacija i znanja našao je svoj izraz u konceptu i praksi otvorene znanosti (*open science*). Otvorena znanost preoblikovala je okruženje znanstvene komunikacije pa u tom kontekstu visokoškolske knjižnice počinju redefinirati ili proširivati svoje funkcije i ulogu. Visokoškolske knjižnice provode niz aktivnosti u ulozi pružatelja usluga otvorene znanosti, zagovornika ili edukatora, kreatora politika, izdavača ili proizvođača znanja, dok se istodobno suočavaju s nizom izazova uzrokovanih neodgovarajućom sigurnošću unutarnjih resursa i nedovoljnom podrškom vanjskog okruženja. S nastupanjem digitalnog doba, potreba za otvorenom znanošću postala je sve važnija za sve sektore društva. U uvodnom dijelu članka *The engagement of academic libraries in open science: A systematic review* (Li i Li, 2023) autorice navode kako je u kolovozu 2015. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) objavila izvješće *Making Open Science a Reality*, a u svibnju 2016. Europska komisija objavila je viziju *Open innovation, open science and open to the world* (*Otvorene inovacije, otvorene znanosti i otvorenosti prema svijetu*). Nadalje navode kako je u studenom 2021. UNESCO-ova preporuka o otvorenoj znanosti usvojena na 41. sjednici Opće konferencije Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) dok je na inicijativu međunarodnih organizacija, nekoliko zemalja poput Francuske, Finske, Nizozemske i Ujedinjenog Kraljevstva razvilo programe otvorene znanosti na nacionalnoj razini (ibid.).

Cilj otvorene znanosti je donijeti transparentnost u znanstvena istraživanja i učiniti rezultate istraživanja slobodno dostupnima svima kako bi se omogućila ponovna upotreba (reprodukcija) i širenje istraživanja i podataka. Znanstveni časopisi u otvorenom pristupu, za razliku od plaćenih časopisa temeljenih na pretplati, najčešće okupljenima u komercijalnim bazama, omogućuju neograničen pristup istraživačkim podacima. Osim časopisa, elementi otvorene znanosti su i knjige, institucionalni repozitoriji, otvoreni softver, otvorene baze

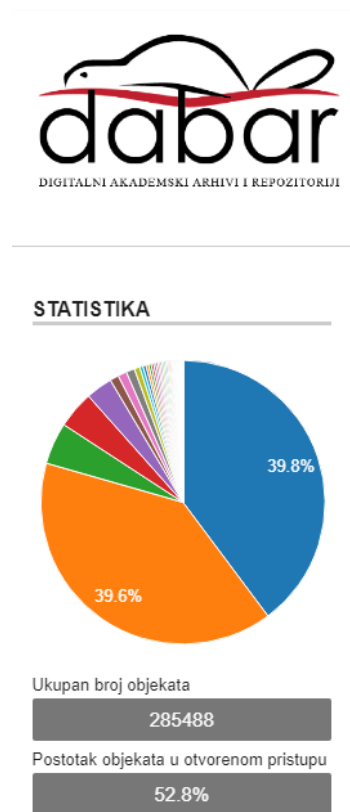
podataka, otvorene laboratorijske bilješke itd.

Akademsko napredovanje, nagrade i priznanja temelje se na mjerenju poput citiranosti i faktoru utjecaja časopisa u kojima istraživači objavljuju, a časopisi u otvorenom pristupu često nisu povezani s faktorom utjecaja i sustavno su kvalificirani kao manje kvalitetni, a često su i ignorirani od kvalificiranih, tradicionalnih recenzenata (budući da ne donose profit znanstveno-izdavačkoj industriji). Zbog toga mladi istraživači nisu voljni objavljivati u časopisima otvorenog pristupa.

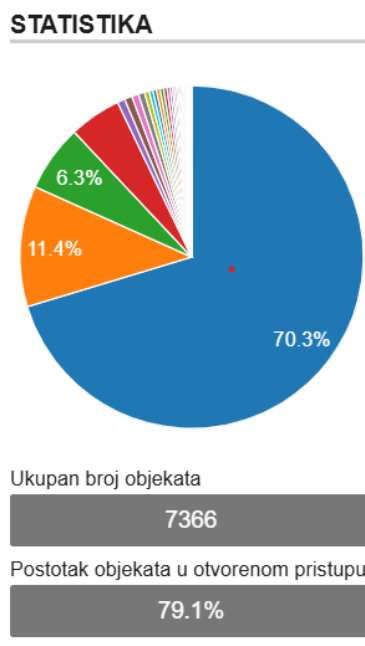
Transformacija stanja u koje nas je dovela neoliberalizacija visokog obrazovanja je moguća, no za nju je potrebna visoka razina svijesti o dobrobitima otvorene znanosti kako za samu akademsku zajednicu, tako i za društvo u cjelini. Svijest o otvorenoj znanosti mora početi od institucija i sveučilišta koja označavaju početnu točku karijere istraživača. U tom procesu osvještavanja, stvaranja strategija i zagovaranja otvorene znanosti kako bi postala *mainstream* visokoškolski knjižničari mogu imati značajnu ulogu. Oni su i ti čiji je posao implementirati spomenute strategije i praksu, što je golem zadatak.

U knjizi *Open Access Literature in Libraries : Principles and Practices* (Brunsting, Harrington i Scott Core, 2023), autorice s velikim iskustvom u implementiranju otvorenog pristupa u akademskoj zajednici navode kako relevantne ankete u knjižničarskoj zajednici upućuju na to kako generalno nedostaju obuka, razumijevanje i znanje koji bi knjižničarima omogućili da se time kvalitetno i odgovorno bave. Autorice primjećuju i da su knjižničari sve svjesniji štete koju čine kao čuvari (*gatekeepers*) u tom procesu. „Premda otvoreni pristup nije jednostavno rješenje za kompleksan problem plaćanja i ekskluzivnosti praksi akademske komunikacije, raditi u smjeru otvorenije budućnosti vrijedi truda“, zaključuju (ibid.).

Primjer dobre prakse u Hrvatskoj je [Dabar \(Digitalni akademski arhivi i repozitoriji\)](#) koji je ključna komponenta e-infrastrukture za sustav znanosti i visokog obrazovanja, a oslanja se na podršku i suradnju šire zajednice – odnosno zaposlenih u sustavu, prvenstveno visokoškolskih knjižničara. Na pozitivan trend u toj podršci i suradnji ukazuje i statistika vidljiva na [mrežnim stranicama Dabra](#) (slika 2 i 3) iz koje je razvidno da se u posljednjih godinu dana broj objekata u otvorenom pristupu znatno povećao (za gotovo 30 %).

Slika 2. Statistika radova u otvorenom pristupu u Dabru 20.11.2023.

Slika 3. Statistika radova u otvorenom pristupu u Dabru 6.11. 2024.

6. Zaključak

U dobu koje je vođeno podacima prisutne su ogromne količine informacija za koje, polazeći od etike knjižničarske struke i same znanosti, treba pronaći način kako ih podijeliti i učiniti dostupnima ne samo unutar akademske zajednice, već i društva u cjelini. Nedvojbeno je potrebno krenuti od temeljnog osvještavanja i educiranja vlastite zajednice, a naponi visokoškolske informacijske zajednice u traženju načina osiguranja dostupnosti informacija i znanja našli su svoj izraz u konceptu i praksi otvorene znanosti. U Hrvatskoj već postoje temelji u vidu otvorene i sigurne e-infrastrukture koju nudi Sveučilišni računarski centar Srce, a koji počiva na podršci i suradnji svih dionika u sustavu visokog školstva i znanosti. Iako postoji trend poboljšanja te suradnje, potrebno je vršiti pritisak i iz pozicije akademskih institucija, ali i iz pozicije informacijske struke i knjižničarskih strukovnih tijela na institucije vlasti, kako bi se za početak osigurala dostatna sredstva usmjerena upravo na širenje resursa otvorene e-infrastrukture. Ključno je donošenje i implementiranje jasne politike, kao i to da se istraživački projekti financirani novcem poreznih obveznika učine dostupnima javnosti.

Visokoškolski knjižničari, osim što nose edukaciju članova akademske zajednice o korištenju alata otvorene znanosti, mogli bi prvenstveno kroz svoja tijela vršiti pritisak na institucije u okviru kojih djeluju da uključe doprinos mladih istraživača otvorenoj znanosti kao jedan od kriterija za evaluaciju prilikom zapošljavanja i odluka o napredovanju.

Također, prema donositeljima odluka na najvišoj razini potrebno je neprekidno ukazivati na važnost kreiranja i implementacije snažnih politika otvorenog pristupa i otvorene znanosti kako bi javno financirana znanost postala zamašnjak demokratizacije i drugih pozitivnih utjecaja na društvo.

Otvoreni pristup svakako je ključan za široku dostupnost istraživanja, ali nije sveobuhvatan odgovor na demokratizaciju istraživanja i znanja. Akademska zajednica kolektivno mora razmotriti razne načine kako bi oslobodila znanost iz stiska ukorijenjenih konvencija koje ometaju njezino postojanje i rast. Knjižničarska zajednica dubinski razumije tu potrebu i trebala bi što više raditi na samoedukaciji i jačanju svog utjecaja na donositelje odluka o politikama obrazovanja.

Literatura

1. Brunsting, K., Harrington, C. i Scott Core, R. E. (2023) *Open Access Literature in Libraries : Principles and Practices*. Chicago: ALA Editions.
2. Carpenter, R., L. i Ortega y Gasset, J. (1961) The Mission of the Librarian. *The Antioch Review*, 21(2), str. 133–154.
3. *Commodification of Knowledge* (2024) Easy Sociology. Dostupno na: <https://easysociology.com/sociology-of-education/commodification-of-knowledge/> [07.12.2024.]
4. Gardašević, Đ. (2007) Pravo na pristup informacijama u akademskoj zajednici. U: Belan-Simić, A. i Horvat, A. (ur.) *Slobodan pristup informacijama: 4. i 5. okrugli stol: zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Str. 1–7.
5. Gebolys, Z. i Tomaszczyk, J. (2012) *Library Codes of Ethics Worldwide: Anthology*. Berlin: Simon.
6. Hibert, M. (2018) *Digitalni odrast i postdigitalna dobra: kritičko bibliotekarstvo, disruptivni mediji i taktičko obrazovanje*. Zagreb: Multimedijalni institut: Institut za političku ekonomiju.
7. Karpov, A. O. (2013) The Commodification of Education. *Russian Education and Society*, 55 (5), str. 79. Dostupno na: <https://doi.org/10.2753/RES1060-9393550506> [05.11.2024.]
8. Li, L. i Li, W. (2023) The engagement of academic libraries in open science: A systematic review. *The Journal of Academic Librarianship*, 49(3). Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0099133323000502> [05.11.2024.]
9. Merton, R. K. (1973) *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago: University of Chicago Press.
10. OECD (2015) Making Open Science a Reality. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*, 25. Paris: OECD Publishing. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en> [05.11.2024.]
11. UN-ova Opća deklaracija o ljudskim pravima (2009) *Narodne novine* 12, 143. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html [07.11.2024.]
12. Standard za visokoškolske, sveučilišne i znanstvene knjižnice (2022) *Narodne novine* 81, 1182. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_07_81_1182.html [07.11.2024.]
13. Šegota Novak, M. (2013) Dr. sc. Mario Hibert: Kritičko bibliotekarstvo - izazovi odgovornosti u umreženom društvu. *Knjižničar/Knjižničarka: e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka*, 4(4), str. 109–111. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233155> [05.11.2024.]

14. Urquhart, D. J. (1986) *Načela bibliotekarstva*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
15. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2021) *Narodne novine* 111, 1941.
Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_111_1941.html
[07.11.2024.]
16. Zečević, A. (2024) Istraživanje o stavovima i praksama u otvorenoj znanosti u Hrvatskoj, *Otvorena znanost*, 23. 10. Dostupno na: <https://www.otvorena-znanost.hr/istrazivanje-o-stavovima-i-praksama-u-otvorenoj-znanosti-u-hrvatskoj/> [07.11.2024.]